

DE OUDSTE GESCHIEDENIS VAN ELIM

©Albert Metselaar, Hoogeveen 2013 albertmetselaar@home.nl

Het landschap uit de tijd dat Elim nog veen was, is nog enigszins terug te halen aan de hand van de kaarten van de verveningscompagnieën. Zo rond het noorde-lijke gedeelte van de huidige Dorpsstraat werd in het veen een gebied aangegeven met een meertje van ongeveer 10 ha groot. Rond het meertje stonden bomen. Men sprak dan ook van het 'Bosmeer'. Een nietszeggende naam, want er waren zoveel bosmeren. De situatie zal eeuwenlang in deze vorm bestaan hebben. Water, drassig veen, wild, gevogelte. Een wereld waarin de mens zelden doordrong. Ten zuiden van het huidige dorp lag een oude veenroute, zo ongeveer tegen de huidige provinciegrens, die de Zwarte Dijk genoemd werd. We kennen de dijk ook wel als Statendijk, Koehoornsdiijk of Friesedijk. De dijk bracht de mens al vroeg in dit gebied. In de jaren 1839, 1840 en 1841 werden er in de nabijheid van de dijk, bij het branden van het boekweitenland, meer dan 200 zilveren muntstukjes gevonden. Het waren grafelijke munten uit de 10de en de 11de eeuw. In december 1761 werd in die buurt een veenlijk gevonden, ouderdom onbekend. Signalen van mensen op doortocht, of signalen van offeren in een gewijd gebied. Want ook dat laatste gebeurde in deze venen. Het was voor de bewoners van de zandgebieden er omheen de toegangspoort tot een Hogere wereld.....

Groeten uit Elim. Een meertje, wat bomen, dat was het kruispunt van de Carstenswijk en de Dorpsstraat in de 17^e en het begin van de 18^e eeuw, en wie weet hoe lang daarvoor.....

Het veen lag in het grensgebied van verschillende Drentse en Overijsselse marken. Niemand wist precies waar zijn eigen bezit ophield en dat van de anderen begon. Ook de marke van Meppen zag het gebied als zijn eigendom. In 1551 verkocht de marke van Meppen het veen tussen de Wolfskuilen en de Reest aan Reinold van Bourmania en zijn vrouw Elisabeth van Brakel. Ze waren daarmee ook eigenaar van het gebied waar we nu Elim vinden. In 1581

verkocht Bourmania's weduwe de helft van het gebied aan Cornelis Trumper, de schulde van Diever. De andere helft van het in 1551 gekochte gebied kwam door vererving in handen van jonkvrouw Ada van Bourmania. Het ging om helften van onverdeelde venen. In 1631 werd de Compagnie van de 5000 Morgen opgericht. De venen rond het 'Bosmeer' gingen op in deze compagnie. Hoe dat ging, dat is een ingewikkeld verhaal geworden, waarin de een sprak over eerlijke koop en eerlijk gebruik maken van het Drentse recht, en de ander zich tekort gedaan voelde of zich afgeserveerd zag door belangenpolitiek van een Drentse gedeputeerde, Roelof van Echten. Hoe dan ook, de Meppense Venen waren voor een flink deel binnen de Compagnie getrokken en niemand kon zich meer persoonlijk als eigenaar opwerpen. Het was algemeen bezit van alle participanten van die Compagnie.

Een groep van Hollandse zakenlieden had zich ingekocht in de Compagnie. Een deel voelde zich zwaar bedrogen door Roelof van Echten en stapte er weer uit. De achterblijvers besloten zich in 1633 de verenigen in een eigen compagnie. Dit werd het geboortjaar van de Hollandse Compagnie. Dat was het jaar dat werd besloten om de venen van de Compagnie van de 5000 Morgen volledig op te splitsen. Men wenste niet langer samen te werken met Roelof van Echten. Stevin van Broec-huizen maakte in 1637 een kaart van het gebied. Ook de Hollandse Compagnie viel uit elkaar. Het gebied van de Dorpsstraat van Elim lag zo rond 1800 onder beheer van maar liefst 5 compagnieën, die hun bezit weer toegewezen hadden aan vele grotere en kleine verveners. Mensen die op hun beurt weer stukken veen aan schippers doorverkocht hadden, om af te steken, en verhuurd aan schippers en arbeiders om boekweit op te verbouwen. Venen en ondergronden waren dusdanig versnipperd dat de eigenaren en gebruikers na al die jaren vaak niet eens meer te achterhalen zijn.

Aanvankelijk werd het hele gebied rond het 'Bosmeer' het 'Oosterveen' genoemd. Nadat de Hollandsche Compagnie de venen overgenomen had, sprak men van de 'Hollandsche Venen' of het 'Hollandsche Veld'. De Hollanders hadden hun gebied verdeeld in blokken en het 'Bosmeer' lag in het 'Grote Blok' in het 'Hollandsche veld'. Kort na 1714 kwam in het Grote Blok de vervening op gang met het graven van het Zuider Opgaande. Zo rond 1740 was het Zuider Opgaande al klaar tot en met de Carstenswijk. Men kon dus beginnen met het graven van de Carstenswijk zelf, terwijl ook het steeds zuidelijker uitgraven van het Zuider Opgaande verder ging. Voor alle wijken rond het Dwarsgat geldt dat het zo'n 80 tot 100 jaar duurde voordat men de oostgrens van het Hoogeveen, bij het huidige Nieuwlande, bereikt had. Het steeds verder oostwaarts oprukken van de wijken zorgde er voor dat de venen ontwaterd werden en men het anders zo drassige gebied voor het eerst als boekweitland in gebruik kon nemen.

Onder boekweitland verstond men veenakkers, waar men boekweit inzaaide op de bovenlaag van het veen, nadat dit door branden van een vruchtbare aslaag was voorzien. Volgens een kaart uit 1734 waren er rond het 'Bosmeer' al boekweitakkers, en nog geen Carstenswijk. De eerste ontwatering moet dan ook het gevolg geweest zijn van de meer noordelijk gelegen wijken en het

Zuider Opgaande zelf. De wijken namen het water van het 'Bosmeer' in zich op. Ergens in de periode 1750-1780 is het drooggevalen. Het veen ging steeds verder inklinken. Het was daardoor niet enkel meer geschikt als boekweitland. Ook de turfgraverij rond het huidige Elim kon beginnen.

In de beginjaren moest er nog een strijd met Overijssel uitgevochten worden. De zuidgrens van Drenthe, tevens de zuidgrens van Echtens-Hoogeveen, was in 1637 met greppels aangegeven. Dit greppelwerk leverde protesten van Overijssel op. Na krachtige taal van Drenthe legde men zich in Overijssel voorlopig bij de situatie neer. In de 18de eeuw laaiden de problemen weer op. Bewoners van de marken van Lutten en Ane begonnen boekweit te verbouwen in het gebied dat Echtens-Hoogeveen als het zijne placht te beschouwen. Er werd een soort wapenstilstand afgesproken. Het uiterste zuiden van Echtens-Hoogeveen mocht door de mensen uit Overijssel gebruikt worden. Tussen de Reest en de Zwarte Dijk lag een groot gebied dat beide partijen braak zouden laten liggen totdat men een definitieve overeenkomst had gesloten. De markegenoten van Lutten en Ane kwamen de afspraken niet na. Het gebied ten zuiden van de Zwarte Dijk werd grotendeels door hen in gebruik genomen als boekweitland. Omdat de toenmalige heer van Echten, ondanks heftige protesten van verveners en veldelingen, niet in Assen aan de bel wilde trekken, kon de Compagnie van de 5000 Morgen aanvankelijk niet protesten tegen de grensschendingen en het schenden van de afspraken. Toen er in 1792 een nieuwe, definitieve, zuidgrens van Drenthe afgesproken werd, kreeg Overijssel mede daardoor vrijwel het hele gebied toegewezen dat ze illegaal in gebruik genomen had. De huidige zuidgrens van Drenthe ligt dan ook veel noordelijker dan die van 1637.

Voor het gebied rond het 'Bosmeer' – Elim - was het grensconflict van groot belang. De eisen van Overijssel werden steeds verder opgevoerd. We zien het terug op de kaarten die Overijssel van het eigen gewest liet maken. De noordgrens van Overijssel kwam steeds verder noordelijk te liggen. Er zijn zelfs kaarten bekend waarop het hele gebied ten zuiden van de huidige Bakkerswijk tot Overijssel gerekend werd. Om kort te gaan: vóór 1792 eiste Overijssel de omgeving van het huidige Elim op, terwijl er al boekweitlanden door veldelingen en dorpelingen van het Hoogeveen aangelegd waren die het op hun beurt als het hunne beschouwden. In 1792 werd het gebied pas definitief aan Drenthe en Hoogeveen toegewezen.

In 1791 was het gebied van het huidige Elim bewoond, zo valt af te lezen van een kaart uit dat jaar. Waar men enige jaren later het Dwarsgat zou gaan graven stonden al \pm 7 hutten. Als we de omgeving ruimer nemen vinden we nog meer hutten. De bewoners van deze hutten hoefden geen haardstedengelden te betalen. Haardstedengeld was een soort gemeentelijke belasting. Hierdoor wordt duidelijk, dat de hutten niet permanent bewoond werden. De eerste bewoners waren dus seizoenarbeiders, die hier enkel woonden in het graafseizoen en dan weer huiswaarts trokken. De kaart uit 1791 geeft tevens te zien dat de vanuit het Zuider Opgaande gegraven wijken toen net de omgeving van het latere Dwarsgat voorbij waren. Ten oosten van het gebied lagen nog steeds

boekweitlanden en woeste venen. Ten westen van het latere Dwarsgat was men overal aan het turfsteken. De hutten stonden dus op de rand van veen en veld. De hutten zullen er niet van de ene op de andere dag gekomen zijn. De eerste hutten voor seizoenarbeiders in dit gebied stonden er zeker al in de jaren '80 van de 18de eeuw, maar niet veel eerder. Zo rond 1811, in de Franse tijd, werd het Hoogeveen opnieuw in kaart gebracht. Weer werden de hutten weergegeven. Als deze oudste hutten eerder dan de jaren '80 gebouwd waren, zouden ze al weer verzet geweest zijn tot buiten het gebied van het dorp. In 1986 was dit een aanleiding voor Elim om het 200-jarig bestaan te vieren.

Het Zuider Opgaande was een gezamenlijk onderhouden vaarwater, een hoofdkanaal. De oostwaarts lopende wijken moesten door de eigenaren van de wijk zélf op diepte en breedte gehouden worden. Dit werd, doordat het werkveld oostelijker kwam te liggen, steeds kostbaarder. Men zocht naar een andere oplossing. Die was er. Als men verschillende wijken met een dwarsgat, een dwarswijk, met elkaar verbond, kon men gezamenlijk één wijk onderhouden en door die wijk de turf naar het Zuider Opgaande afvoeren. De wijk zou dan voortaan een zogenaamde hoofdwijk zijn.. De eigenaren van Pries-, Carstensen Langewijk kwamen de 13de februari 1802 bij elkaar om een contract te ondertekenen waarbij geregeld werd dat ze gezamenlijk de Carstenswijk zouden verbreden en verdiepen. Eigenaren van omliggende wijken raakten in de plannen geïnteresseerd. De 2de mei 1805 werd een nieuw contract ondertekend. De personen van 1802 deden weer mee, maar nu ook de eigenaren van de Jan Slots-, Benner- en Brandligtswijk. In het contract lezen we dat de Carstenswijk inmiddels in de jaren 1802-1805 al verbreed en verdiept was. Ook het Dwarsgat moet in die jaren al gegraven zijn, van Prieswijk tot Langewijk. Want daar ging het dus om, een gezamenlijk verbindingstuk en één centrale hoofdwijk, gezamenlijk te onderhouden.

In het contract van 1805 regelde men het gezamenlijke onderhoud van de Carstenswijk, en gaven de verveners van de sinds 1802 samenwerkende wijken aan de nieuwelingen het recht van afvaart. Als gevolg van dit contract kon het Dwarsgat verder doorgetrokken worden. Op de Franse kaart van Hoogeveen van zo rond 1811 ligt ook het deel van het Dwarsgat van Langewijk tot en met Brandligtswijk er al. Het werd dus in de periode 1805-1811 gegraven. In de daaropvolgende jaren kwam ook een overeenkomst met de eigenaren van de Jeulenswijk tot stand en werd ook deze wijk erop aangesloten. In het project rond de Carstenswijk, een samenwerking die feitelijk als een soort van compagnie te beschouwen is, werd deelgenomen door verveners die afkomstig waren en nog steeds deel uitmaakten van de eerder genoemde vijf compagnieën, alle afsplitsingen van de Hollandse Compagnie. De stichters van het Dwarsgat werden indirect de stichters van het huidige Elim. Het Dwarsgat was een belangrijke doorvaart, een soort hoofdwijk. Juist dit soort vaarwater was bij kolonisatie het meest in trek om aan te gaan wonen.

Het vervolg verdient eigen geschiedschrijving. We doen het hier in het kort met een paar jaartallen: **1868**, stichten van een kerkje aan het Dwarsgat. **1871**, eigen predikant, ds. Marinus van Leeuwen, in een vrije gemeente, en die

predikant begint ook een winkel en een illegale school. **1903**, Hervormde school te Elim geopend, in die school worden Hervormde kerkdiensten gehouden. **1904**, oprichten Plaatselijk Belang Elim. **1915**, de naam Elim begint gebruikt te worden voor dit gebied. **1917**, huidige Hervormde kerk wordt gebouwd, verloop Van Leeuwenkerkje. **1 mei 1924**, de gemeenteraad van Hoogeveen besluit voor Hollandscheveld Zuid-Oost, het Dwarsgat, voortaan de naam 'Elim' te gaan gebruiken. Een dwarsgat met een lange voorgeschiedenis, EN een sneeuwbal-effect vanaf 1868. Dat is het dorp Elim geworden.....

In 1986 werd het 200-jarig bestaan groots gevierd. Er kwam een boek, met de winst daarvan kon het jaar erop weer feest worden gevierd, en de gemeente Hoogeveen zorgde ervoor dat als cadeau een bronzen pullevaarder werd geplaatst. De fotovereniging LIDO zorgde voor aanvullende fotoboeken. Een sneeuwbaaleffect waar velen plezier aan beleefden. Op naar 2036 naar het 250-jarig bestaan.....